

potential of the army should be increased and in the year 1813 Russia will be defeated. The weapons, horses and men were prepared in Ukraine. Despite it, as a result of Napoleon's mistake, who believed in his lucky star and defeating Russia in one battle and march towards Moscow far from his army's reserves, he lost this war. Russians took advantage of Napoleon's mistakes as they knew that key to the victory was Ukraine, not Moscow.

Key words: war of 1812, Russian empire, Warsaw dukedom, Ukraine, Napoleon, Alexander I.

Стаття надійшла до редколегії
15.05.2014 р.

УДК 94(438)«1943»:329.14-057

Лариса Шваб

Польська партія робітнича в боротьбі за владу в 1943 році (на матеріалах переговорів Польської робітничої партії з Делегатурою уряду Республіки Польща)

Автор статті з'ясовує спосіб легітимації комуністичної влади Польщі через переговори Польської робітничої партії з Делегатурою уряду в країні. Зміст переговорів відтворюється за певними матеріалами Делегатури уряду й Головного командування Армії Крайової, а також за нотатками, пропозиціями, звітами, залишеними учасниками розмов тощо. Автор указує на причини, які спонукали керівництво Польської робітничої партії ініціювати переговори й на їх результат для обох сторін.

Ключові слова: Делегатура уряду в країні, Польська робітнича партія, легітимація влади, переговорний процес.

Постановка наукової проблеми та її значення. Історію Польщі після Другої світової війни потрібно розглядати у двох взаємозалежних площинах: міжнародній – місце Польщі у сфері радянської домінації та внутрішній – монополія влади комуністичної партії. Обидві площини сформувалися 1943 р. і продовжилися в наступні роки. З'явившись «нізвідки» на політичній сцені Польщі на початку Другої світової війни, Польська робітнича партія здійснила спробу легітимізувати свою присутність, указуючи опонентам з уряду на еміграції та його представництву в країні на наближення східного фронту до кордонів Речі Посполитої. Переговори з Делегатурою були першою спробою комуністів заявити про претензії на владу. Перед очима саме той випадок, коли безрезультатно завершені переговори відкрили зацікавленій стороні шлях до влади. У цей період Польська робітнича партія не планувала власної структури влади. Про «державний переворот» у Польській робітничій партії почали говорити в другій половині 1943 р. До того часу СРСР підтримував дипломатичні відносини з урядом Польщі, а плани Сталіна лише починали втілюватися. Польська робітнича партія постулювала рівноправність з іншими політичними структурами підпілля, скликання ширшого «порозуміння партій», створення в країні – ще під час окупації – коаліційного уряду, а також військову співпрацю штабів Армії Крайової й Гвардії Людової.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Цікавість до теми формування системи влади в країнах Центрально-Східної Європи після Другої світової війни живиться постійним інтересом учених, а зважаючи на європейську кризу, що триває, очікуємо «повернення» до теми. У статті використовуються програмні документи Польської робітничої партії за 1942–1948 рр. («Польська робітнича партія. Програмні документи 1942–1948», 1984), спогади про діяльність Владислава Гомулки («Діяльність Владислава Гомулки: факти, спогади, думки», 1985), статті й промови Першого секретаря Польської робітничої партії Гомулки (Гомулка В. Статті й промови. Січень 1943 – грудень 1945», 1978) і деякі інші документи. До статті залучено факти й висновки польської історіографії – Кристини Керстен, Владислава Побуга-Маліновського, Альфреда Фідеркевіча, Генрика Реховіча та ін.

Мета статті – виявити закономірності формування системи влади в Польщі в прикінцевій фазі Другої світової війни.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Досліджуючи питання влади в Польщі в прикінцевій фазі Другої світової війни, потрібно в полі зору два

комуністичні осередки – Польську робітничу партію (Polska Partia Robotnicza (далі – ППР)) в країні та на еміграції в СРСР, а також два міжнародні осередки – Виконавчий комітет Комінтерну на чолі з Георгієм Дімітровим, а після припинення його діяльності в травні 1943 р. – Відділ міжнародної інформації ЦК ВКП(б) із тими самими функціями, що й Комінтерну, й наостанку – вузьке гроно керівників Кремля, передусім Сталіна. Під час війни на зібраннях ЦК ППР Сталіна називали «хазяїн».

На порозі 1942–1943 рр. зафіксовано першу спробу комуністів легалізувати статус ППР у політичному укладі підпілля. Восени 1942 р. ППР розпочала серію переговорів із Делегатурою уряду в країні (підпільна адміністрація в окупованій Польщі). Результат переговорів дав про себе знати в лютому 1943 р., уже після вбивства 28 листопада 1942 р. Марцелі Новотки – Першого секретаря партії і фактичного командувача Гвардією Людовою (Gwardija Ludowa (далі – ГЛ)).

У справі вбивства Новотки до тепер приховано багато таємниць. Спеціальна комісія під керівництвом Теодора Дурача – секретаря Тимчасового ЦК ППР – визнала винним Болеслава Молойця – одного з командувачів Бригади імені Ярослава Домбровського, що воювала в Іспанії, а також співкерівника так званої керівної трійки ППР – Новотки, Фіндера, Молойця [5, с. 352]. Сам Гомулка не мав певності в будь-якій із відомих йому версій. Абсолютно відкидав причетність до справи лондонського підпілля, Міліції Гранатової та німців. Найбільш правдоподібним убивцею вважав Болеслава Молойця.

Велика частка дискусій присвячувалася з'ясуванню мотивів. Антоні Пшигонський зібрав чи не всі свідчення, що вказували: в Ініціативній групі вималювалося дві концепції політично-організаційної відбудови комуністичного руху в Польщі. Першу концепцію представляли Марцелі Новотко й Павел Фіндер. Вони вважали, що основою діяльності комуністичного руху в Польщі повинна бути партія, яка, з одного боку, висуне програму широкої співпраці з усіма іншими патріотичними силами, з іншого – окреслить класові засади руху та його ідейно-політичне обличчя.

Іншу концепцію представляв Болеслав Молоєць: комуністи повинні утворити сильну військову організацію, яка б стала головною формою діяльності комуністичного руху в окупованій країні. Організація повинна виробити патріотичну програму діяльності, приховуючи (або ж окреслить у загальних термінах) класові цілі. Польські комуністи, організовані в партію, або ж ні, повинні проводити політичну діяльність усередині такої військової організації, а саме в її політичних відділеннях.

Розбіжності в поглядах між Новоткою і Молойцем загострилися вже в Польщі після кількох невдалих акцій ГЛ. Інші дослідники стверджують, що порозуміння між фігурантами було досягнуто ще до виїзду з СРСР і між ними, загалом, не було глибоких ідейно-політичних розбіжностей. Зауваги Пшигонського щодо вибухового характеру Молойця і занепокоєння цим фактом інших осіб з Ініціативної групи, схиляють нас до першої версії. Тут діє логіка: у вбивства завжди є мотив. В антикомуністичній літературі, за подачею Владислава Побуг-Маліновського, поширена версія, що Новотка поплатився за співпрацю з Гестапо [12, с. 407].

Те, у який спосіб майбутній очільник ППР Владислав Гомулка потрапив у лоно керівництва ППР, більше укладається в запитання, ніж у відповіді. Різні домисли із цього приводу породжували неприязнь і конфлікти в керівництві ППР [1, с. 12]. Відомо, що в цей момент він мав 37 років (від сімнадцяти був членом Комуністичної партії Польщі (Polska Partia Komunistyczna (далі – КПП)) середнього щаблю, самоук, якщо не зважати на різноманітні студії в школі КПП в Краскові під Москвою).

Інформація про Гомулку до керівного осередка ППР у Варшаві надійшла від Августина Міяла, члена Ініціативної групи, або від Станіслава Зяя, який знав Гомулку ще до війни. На той момент Гомулка брав участь у творенні комуністичних комірок на Підкарпатті. Зі свого боку, він також шукав контактів. У квітні 1942 р. у Варшаву прибула його дружина Софія Гомулкова, облаштувалася, віднайшла працю й почала діяльність у шеренгах ППР. У липні Фіндер викликав Гомулку до Варшави. Після обговорення з ним ситуації на Підкарпатті, ввірив йому функцію представника ЦК у цьому регіоні. Перше засідання після повернення з Варшави відбулося в селі Клопотниці на Лемківщині в домі Стефана Пейки. Ядвіга Людвінська згадує про засідання Окружного комітету ППР в Горлицях пізньою осінню, на яке Гомулка прибув уже з Варшави, оскільки після арешту Єжи Альбрехта, секретаря Варшавського комітету ППР, саме йому було довірено керівництво партією [11, с. 165–167]. Станіслав Янушевський у спогадах описав епізод, як у вересні 1942 р. поїхав до Кросна викликати Гомулку до Варшави. Гомулка розгнівався і ледве не викинув його з помешкання. І лише після того, як Янушевський покликався на Зенона Клішка, Маріана та Ядвігу Яблонських, у котрих у Варшаві мешкала його дружина Софія, погодився на бесіду [2, с. 88–89].

Гомулка переїхав до Варшави під чужим прізвищем – Фелікс Дуняк – й активно приступив до організаційної розбудови ППР. Один із варшавських діячів Францішек Вавжиняк «Фая», під час допиту в гестапо назвав прізвища «трійки», серед них – Владислава Гомулку [4, с. 112].

Нове керівництво ППР сформувалося в січні 1943 р. Партію очолив Павел Фіндер («Павел»), до «трійки» ввійшли Францішек Юзв'як «Вітольд» та Владислав Гомулка «Веслав»; члени ЦК – Малгожата Форнальська й Александр Ковальський. 1943 р. склад ЦК розширився, до нього ввійшли Ігнаці Лога-Совінський («Ігнась»), Болеслав Берут («Томаш»), приїзд якого з Мінська в липні 1943 р. зініціювала Форнальська [Rechowicz H. Boleslaw Bierut, с. 91], а також Хілари Хелховський («Довгий Янек»). Лога-Совінський указує ще на дві особи – Анастасія Ковальчика («Настек») та Леона Вечо-река («Марек»). Обидва загинули в роки окупації.

На порозі 1943 р., в атмосфері напруги, спровокованій нещодавніми арештами, убивством Новотки і справою Молойця, відбувалося засідання ЦК ППР. Члени керівної «трійки», особливо Фіндер, узгоджували позиції керівництва з діячами локальних комірок. 1 лютого в «Трибуні Свободи» («Trybuna Wolności») вийшов друком текст ухвали під назвою «На порозі 1943 року». Нещадна критика впала на «старі політичні партії», котрі оголосили «засади пасивності й покірності ворогові», а також безпідставної критики ППР. Натомість в ухвалі наголошено на «незмінно позитивному ставленні ППР до уряду генерала Сікорського. Ця позиція «залежала лише від рішень уряду». В ухвалях січневого пленуму звучало занепокоєння більшим, ніж будь-коли, «розбиттям єдності політичних партій», що «стала на заваді формуванню широкого народного фронту без зрадників і капітулянтів» – частини підготовчої роботи до «майбутнього загальнонаціонального повстання». У тексті ухвали ППР надавала ваги тому, що «не брала участі в демагогічній нагінці навколо питань устрою майбутньої Польщі», оскільки вважала «визволення Польщі першочерговим завданням партії». Але справа політичного облаштування Польщі набирала ваги й «робітничий клас не дозволить, аби реакція скористалася результатом, здобутим кров'ю і потом люду (як це трапилося в 1918 р.), аби занепасти його». Себе ППР проголошувала «наступницею традицій робітничого і селянського руху, всього, що добре і здорове, без огляду на те, яка партія його творила». Своїми партнерами «пеперівці» називали пролетаріат, Спілку польських робітників, Соціал-демократія Королівства Польщі й Литви (далі – СДКПіЛ), «частину найкращих традицій старої Польської соціалістичної партії (Polska Partia Socjalistyczna (далі – ППС))», «добрі традиції КПП» й «найкращі традиції селянського руху» [13, с. 106–121]. Поза тим ППР певний час діяла в ізоляції. Зміни відбулися із середини 1942 р.: Новотка повідомляв Дімітрова про сигнальні контакти з соціалістами і «селянами» [12, с. 166–168]; 12 січня 1943 р. у депеші до Дімітрова Новотка – що чисельність партії становить 8 тис. осіб: 1/3 котрих – із довоєнних комуністів, 1/4 – із «селян» [3, с. 40]. Гасла боротьби з окупантом, прокламованими ППР, справді приваблювали велику чисельність людей, особливо з довоєнного комуністичного середовища. Певності ППР додавали зміни на Східному фронті. 1943 р. Гомулка утвердився як головний ідеолог партії.

Переговори цього молодого ідейного утворення – ППР – з представниками Делегатури – «авторитетними чинниками лондонського табору» – розпочалися 18 лютого 1943 р. У трьох почергових зустрічах ППР представляв Гомулка й капітан Ян Стшешевський. Гомулка був автором відкритого листа до Делегатури, скерованого в січні 1943 р.

Зміст переговорів удається відтворити за певними матеріалами Делегатури уряду й Головного командування Армії Крайової (Armija Krajowa) (далі – АК), а також за нотатками, пропозиціями, звітами, залишеними учасниками розмов – діячем Демократичної партії (Stronnictwo Demokratyczne (далі – СД)) Євгеніушем Чарновскім («Пьотр»), офіцером Бюро інформації і пропаганди Головного командування АК Стефаном Павловським («Грабовецький»), керівником Президіального бюро Делегатури. На одній із нотаток поміщені зауваги Коменданта Союзу збройної боротьби генерала Стефана Ровецького («Грота»), а також керівника Відділу інформації Бюро інформації і пропаганди Єжи Маковецького («Маліцкі»). Останній є автором письмової інструкції для учасників переговорів зі сторони Делегатури. Відома також депеша генерала Ровецького до генерала Сікорського від 11 березня 1943 р., яка інформує прем'єра про хід розмов.

З боку ППР відомий лише один документ – лист «До Крайової Делегатури уряду генерала Сікорського», як згадувалося, авторства Гомулки [7, с. 7–17], а також стисла нотатка Фіндера до Дімітрова від 20 січня 1943 р. Пізніше Гомулка неодноразово висловлювався щодо цих подій, уперше – у лютому 1944 р. в газеті «Трибуна Свободи».

Переговори ініціювала ППР. По-перше, керівництво партії вважало, що боротьба з окупантом неможлива лише силами ГЛ. 1978 р. Гомулка з притиском писав про погане постачання зброї з СРСР до весни 1944 р. Ця проблема, як ми розуміємо, була складною для керівництва ППР [6, с. 12, 16, 17, 23, 37–39]. По-друге, подолання ізоляції від лондонського табору підносило престиж ППР, утрудняло антикомуністичну кампанію політичним опонентам і хоч якоюсь мірою делегалізувало КПП. По-третє, ППР забезпечувала собі засоби впливу на політику Лондонського уряду в країні.

У цей відрізок часу ППР не планувала власної структури влади. Про «державний переворот» у ППР почали говорити в другій половині 1943 р. До того часу СРСР підтримував дипломатичні відносини з урядом РП, а плани Сталіна лише починали втілюватися. ППР постулювала рівноправність з іншими політичними структурами підпілля, скликання ширшого «порозуміння партій», створення в країні – ще під час окупації – коаліційного уряду, а також військову співпрацю штабів АК і ГЛ, зі збереженням повної автономії ГЛ. Останній припис був важливим через велику перевагу чисельності АК – 200 тис. осіб, над 10 тис. ГЛ (без радянської партизанки) [9, с. 22].

У Політичному узгоджувальному комітеті (Polityczny Komitet Porozumiewawczy) (далі – ПКП) прихильність до ініціатив ППР висловлювали «селяни». Багінські, Пікалкевіч, Янушевські відіграли основну роль в організації переговорів. «Селян» підтримали соціалісти й СП, категорично «проти» висловилися ендеки й соціалісти з Польської соціалістичної партії-Свобода. Рівність. Незалежність (Polska Partia Socjalistyczna – Wolność. Równość. Niepodległość (далі – ППС-ВРН)).

Вирішальний голос у лондонському таборі мали військові Союзу збройної боротьби (Związek Walki Zbrojnej (далі – ЗВЗ)), а не цивільні з Делегатури чи ПКП, тому основні настанови щодо ППР формувалися Головним командуванням АК, більш конкретно – Бюро інформації та пропаганди (Biuro Informacji i Propagandy (далі – БІП)). Керівник політичного підвідділу БІП Євгеніуш Чарновські поставився до ППР украй негативно. Він був певний, що будь-які обіцянки з боку ППР будуть завідомо фальшивими: «Аби зміцнити ґрунт під ногами, посилити боротьбу й легалізуватися, ППР піде на найбільші компроміси. А далі, зважаючи на її вміння прогинатися, ставитиме нові вимоги. Я не формую у вас негативного ставлення до переговорів, лише хочу розуміти, як ми будемо боронитися перед їх грою» [15, с. 146]. Чарновські був визнаний неофіційним представником СЗБ на переговорах. Письмова настанова Відділу інформації БІП вторувала меморіалові Чарновські: «Діяльність ППР є шкідливою й небажаною для нас. Нам не потрібна ця форма допомоги [...]. Саме існування прихованої радянської агентури, в образі ППР, доводить нелояльність СРСР до нас. Вона (ППР) є фактом, який ми не можемо ігнорувати. Наше завдання нейтралізувати її [...]. Метою переговорів з ППР є обмеження її свободи дій, при тій, що вона доведе свою незалежність від зовнішніх чинників» [15, с. 146].

Локалізація ППР у структурах підпільної держави зависла в повітрі. У лондонському таборі її сприймали як силу експоновану ззовні. Тож умовою співпраці вважали відмову від будь-яких контактів із Комінтерном (ППР фактично була підпорядкована цій міжнародній структурі), визнання територіальної інтегральності Польської держави, а також беззастережного підпорядкування урядові РП, його Делегатурі та Комендатурі збройних сил у країні. Представники ППР погоджувалися на тимчасове підпорядкування еміграційному урядові, оскільки, на їх думку, він не презентував інтереси всього польського народу й тим більше не втілював реального укладу політичних сил. Щодо підпорядкування збройних сил, то більшість політичних організацій підпільної держави мала свої автономні військові організації, про їх підпорядкування КЗС не йшлося.

У колах Делегатури й АК боялися прихованих цілей ППР – проникнення ППР в структури підпільної держави, як першого кроку до їх ліквідації, через денудацію в гестапо, або після вступу ЧА, через денудацію в НКВС (взаємне звинувачення і співпраці з гестапо було постійним чинником у розмовах сторін). У рапорті 1 березня 1943 р. генерал Ровецький писав впрост: «ППР прагне проникнути у наші шеренги». Загалом ставлення місцевої влади до ППР узгоджувалося з позицією генерала Сікорського, який заповідав утворення загальнонаціональної коаліції без «тих, хто відкрито чи таємно співпрацює з німцями», або «тих, хто баламутить польський народ советизацією Польщі» [9, с. 22].

Є підстави вважати, що з боку ППР переговори з Делегатурою були пропагандистським актом, оскільки висунуті ними умови політичної співпраці були завідомо неприйнятними для протилежної сторони. Так сприймається відкритий лист Гомулки – перший власний його текст – уперше видрукований 15 січня 1943 р. у 25-му числі «Трибуни свободи». За інтонаційною патетикою листа,

приховані дві більш реалістичні частини тексту: пропозиції опонентам і риторичні форми апеляцій до «офіцерів, підофіцерів і солдат Польської армії, до патріотичної і жертвовної польської молоді, до інтелігенції, до решток євреїв, до всіх, хто може прислужитися справі визволення народу, хоч би був німцем, українцем, чи ким би був» [10]. Пропозиції, адресовані «лондонському уряду й Делегатурі», зводяться до трьох основних: припинити політику пасивної боротьби з ворогом й очолити збройну самооборону народу («перед лицем Замоїщини, Люблинщини й Остроленкі»); ППР не хоче братовбивчої війни, а хоче «розпалити полум'я боротьби з гітлерівським окупантом, фашизмом»; зірвати антирадянську політику санації, котра привела до вересневої трагедії: «[...] коли б лондонський уряд і Делегатура відмовилися від політики санації, особливо щодо Радянського Союзу, то справа народного фронту мала б більше перспектив» [10].

У листі Гомулка звинуватив підпілля, контрольоване з Лондона, яке прикриваючися гаслами боротьби з комунізмом, «гарячково готується до братовбивчої війни». «Нам відомо, хто і де препарує листи з прізвищами членів нашої партії, щоб потім віддати в руки гестапо [...]. Одні ту підлу роботу роблять, інші про ту підлість мовчать» [10]. Сьогодні багато більше відомо про роботу контррозвідки АК, але прямих свідчень про співпрацю з гестапо немає. Політику терору проти ППР проводили крайні праві організації, здебільшого Національні збройні сили (Narodowe Siły Zbrojne) (далі – НСЗ), прибічники якої воювали також у шеренгах АК. НСЗ були найчисельнішою, після АК, збройною організацією, у жовтні 1943 р. налічували від 72 до 100 тис. осіб. На рахунку цієї організації багато жертв української, єврейської, а також польської національності, у тому числі членів АК, які дотримувалися лівих поглядів.

Розмови між ППР і Делегатурою відбулися 18, 22, 25 лютого в помешканні інженера Тадеуша Урбанського на вулиці Зельній у Варшаві. Від 25 лютого зустрічі припинилися. Лише 28 квітня зі сторони представників Делегатури надійшов лист, у якому вони роз'яснювали причини зриву переговорів. Рішення приймала Крайова репрезентація політична (КРП) (нова назва ПКП), за особистим внеском Казімежа Пужака (ППС-ВРН). За час переговорів у самому лондонському таборі відбулися зміни: гестапо заарештувало Яна Пекалькевича. На посаді очільника Делегатури його заступив Ян Станіслав Янковський (Партія праці (Stronnictwo Pracy (далі – СП))), який негативно ставився до переговорів з ППР. Окрім того, до ПКП увійшли праві соціалісти – ВРН, у зв'язку із чим погляди узгоджувального комітету «поправили». Останньою краплею була кампанія німців навколо відкопаних в Катині решток польських офіцерів, унаслідок чого Радянський Союз, розірвав дипломатичні стосунки з урядом РП.

У листі від 28 квітня представники Делегатури ще раз перерахували основні засади діяльності політичного підпілля й висловили жаль із приводу «недостатньо позитивного» ставлення до них ППР» [15, с. 153]. Насправді розбіжності стосувалися питання «цілісності Речі Посполитої». ППР вважала питання кордонів відкритим до закінчення війни чи до укладання відповідного договору між Польщею й СРСР з урахуванням «права націй на самовизначення». Натомість лондонське підпілля не погоджувалося на зміну кордонів, установлених Ризьким трактатом, і розцінювало події 1939 р. як вкотре здійснену спробу поділу Польщі. «В ситуації, коли ППР винесла себе поза межі польського суспільства, і то в надважливих справах незалежності й цілісності Польської держави, подальші розмови з ППР є неможливими, і з вини ППР – безцільними» [15, с. 153].

Альфред Фідеркевіч, посиляючися на думку Вацлава Янушевського, припускав, що арешт Пекалькевича був пов'язаний із переговорами з ППР. Його політика викликала незадоволення більшої частини Делегатури, «вони й передали його в руки гестапо» [8, с. 107]. Цю версію підтвердив Антоні Пшигонський у коментарі до видання документів ППР – Делегатура. Він звернув увагу, що навесні й улітку 1943 р. гестапо арештувало кілька осіб, пов'язаних із переговорами з ППР: 13 березня – Дурача, 18 березня загинув у засаді Стшешевський, 28 червня арештовано й заслано в концтабір Фідеркевіча [15, с. 154].

У сказаному, все ж, потрібно розрізняти дві відмінні ситуації: зміна керівництва Делегатури могла вплинути і вплинула на перспективу переговорів із ППР, але подальші арешти не вказують на пов'язаність цих фактів. Відомо, що 1943 р. гестапо посилювало стеження і переслідування руху опору; активні учасники руху постійно наражалися на небезпеку бути викритими, арештованими чи вбитими. Від поспішних висновків щодо цього застерігав Гомулка [6, с. 25].

Розладнані після 25 лютого переговори між представниками Делегатури й ППР стали неактуальними після кроків Радянського Союзу стосовно Польщі. 25 квітня Молотов запросив у Кремль поль-

ського посла Ромера й ознайомив його з текстом ноти про розірвання дипломатичних стосунків з урядом РП. Коли Ромер відмовився його прийняти, документ йому вручили вранці в готельному номері. Формальним приводом до розірвання дипломатичних відносин була заява уряду Польщі про радянський слід у масовому розстрілі польських офіцерів в Катині під Смоленськом (12.04.1942). Оскарження радянському урядові польська сторона пред'явила за подачею німців, що й дало СРСР остаточний привід здійснити різкий поворот у польсько-радянських стосунках. Акт добре продумав і спланував Сталін.

Висновки. Отож, аналізуючи на тему контактів ППР з Делегатурою уряду в Лондоні, варто наголосити, що поза ідеологічною та політичною уніфікацією, при формальній і неформальній ієрархічній залежності польських комуністів від СРСР, правдою є те, що не всі рішення ППР мали за мету реалізувати сценарій московських зверхників, хоча в прикінцевій фазі вони таки вимагали його підтримки. Спроба легалізації своєї діяльності через переговори (й проникнення) з легітимною владою можуть бути добрим свідченням такого твердження. Однак у грі, яку задумав Сталін, ППР була лише однією ланкою, самостійною до певного часу.

Поряд з очевидними різницями в поглядах існували так звані псевдорозбіжності, яким на загал вірили західні політики. Отож, – у лютому – березні 1943 р. у Москві начебто зіткнулися два погляди в справі облаштування Польщі – Сталіна, який прагнув сильної та незалежної Польщі й Молотова, котрий пропагував прилучення Польщі як 17-ї республіки до СРСР. Це й була велика гра в стилі Сталіна, яка маскувала його справжні політичні цілі. Її слід було розуміти: у прагненні до повного панування в Польщі й усій Центрально-Східній Європі, Сталін не виключає варіантів входження нових держав у СРСР. У глобальній сталінській політиці поширення комуністичних впливів СРСР за межі Східної Європи – «доктрину революції» – змінила доктрина «особливостей національних доріг до соціалізму», яку комуністи втілювали через участь у коаліційних урядах.

Джерела та література

1. Brzeziecki A. Lekcję z historii PRL w rozmowach / Brzeziecki Andrzej. – Warszawa : Wydawnictwo W.A.B., 2009. – 360 s.
2. Czas wielkiej próby: wspomnienia bojowników o Ojczyznę Ludową 1939–1945 / [przygotowali do druku: H. Bortnowska et al.] ; Zakład Historii Partii przy KC PZPR]. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1969. – 642 s.
3. Depesza Findera do Dimitrowa z 12.I.1943 // AAN. Sygn. 191/1–13.
4. Depesza Marcylego Nowotki do Dimitrowa z 21.X.1942 // AAN. Sygn. 190/1–13.
5. Działalność Władysława Gomułki: fakty, wspomnienia, opinie / Wybór i opracowanie Walery Namiotkiewicz. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1985. – 823 s.
6. Gomułka W. Rejestr uwag, poprawek i propozycji do maszynowego tekstu Historii Ruchu Robotniczego / Władysław Gomułka. – Warszawa, 1978. – T. IV : 1939–1944.
7. Gomułka W. Artykuły i przemówienia. Styczeń 1943 – grudzień 1945 / Władysław Gomułka. – Warszawa, 1962. – T. 1. – 590 s.
8. Fiderkiewicz A. Kraków, Warszawa, Londyn / Alfred Fiderkiewicz. – Warszawa : Czytelnik, 1970. – 201 s.
9. Kersten K. Narodziny systemu władzy / Krystyna Kersten. – Lublin, 1986. – 393 s.
10. List otwarty do Delegatury Krajowej Rządu Generala Sikorskiego 15 stycznia 1943 r. [Elektronowy zasób]. – Reżim dostępu : <http://wieslaw1956.blogspot.com/2012/11/list-otwarty-do-delegaturykrajowej.html>
11. Ludwińska J. Drogi i ludzie / Jadwiga Sabina Ludwińska. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1969. – 294 s.
12. Pobóg-Malinowski W. Najnowsza historia Polski / Władysław Pobóg-Malinowski. – Paris : Impr. de la S.N.I.E, 1960. – T. 3. – 910 s.
13. Polska Partija Robotnicza. Dokumenty programowe 1942–1948 / [oprac. Marian Malinowski (red.) ; Ryszard Halaba, Bogdan Hillerbrand i in.]. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1984. – 646 s.
14. Rechowicz H. Bolesław Bierut 1892–1956 / Henryk Rechowicz. – Katowice : Śląski Instytut Naukowy ; Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977. – 290 s.
15. Werblan A. Władysław Gomułka – Sekretarz Generalny PPR / Andrzej Werblan. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1988. – 663 s.

Шваб Лариса. Польская рабочая партия в борьбе за власть в 1943 году (на материалах переговоров ППР с Делегатурой правительства Республики Польша). Автор статьи изъясняет способ легитимизации коммунистического движения через переговоры с Делегатурой правительства в стране. Суть переговоров прослеживается за некоторыми материалами Делегатуры правительства и Главного командования Армии Крайовой. В статье указаны причины, которые привели Польскую рабочую партию к переговорам с Делегатурой правительства (эмиграционного) в стране. Автор указывает, что, невзирая на идеологическую и политическую

унификацію, вместе с формальной и неформальной иерархической зависимостью польских коммунистов от СССР, правдой также является то, что не все решения коммунистического руководства в Польше реализовывали сценарий московских покровителей, хотя в конечной фазе они требовали их поддержки. И все же в задуманной Сталиным игре Польская рабочая партия была зависимым звеном послевоенного политического устройства в Восточной Европе.

Ключевые слова: Делегатура правительства в стране, Польская рабочая партия, легитимизация власти, переговорный процесс.

Shvab Larisa. The Polish Workers' Party in the Struggle for Power in 1943 (According to the Materials on the Polish Workers' Party and Government Delegation for Poland Negotiations). The author of the article finds out the method of the Polish communist authority legitimization due to the Polish Workers' Party and Government Delegation for Poland negotiations. The negotiations' content can be reproduced with the Government Delegation and General command of Home Army materials, notes, proposals, reports etc. The author points out the reasons that encouraged the leaders of Polish Workers' Party to initiate the negotiations and their results for both parties.

Key words: Government Delegation for Poland, the Polish Workers' Party, authority legitimization, negotiation process.

Стаття надійшла до редколегії
21.05.2014 р.

УДК 377.091(477+430)

Ольга Мельничук

Українсько-німецькі зв'язки в професійно-технічній освіті на сучасному етапі

У статті проаналізовано професійно-технічне співробітництво України й Німеччини упродовж 90-х рр. XX – на початку XXI ст. Автор визначив основні напрями, досягнення, проблеми, перспективи розвитку професійно-технічної співпраці України та Федеративної Республіки Німеччини.

Ключові слова: Україна, Федеративна Республіка Німеччина, міжнародне співробітництво, професійно-технічна освіта.

Постановка наукової проблеми та її значення. З'ясування особливостей українсько-німецького освітнього співробітництва має важливе значення для української науки, а також для формування освітньої співпраці обох країн. Тому виникає потреба всебічного вивчення досвіду міжнародного співробітництва України та Німеччини в галузі освіти. У цьому контексті співпрацю України та Федеративної Республіки Німеччина (ФРН) у галузі професійно-технічної освіти вітчизняні вчені ґрунтовно не дослідили. Недостатня вивченість означеної проблеми й зумовила її актуальність.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У наукових публікаціях вітчизняних істориків згадуються ті чи ті аспекти освітнього співробітництва України та Німеччини. Першим цілісним дослідженням українсько-німецьких культурних відносин у 90-х рр. XX ст. була робота М. Яцишина [18]. Дослідник обґрунтував початковий етап становлення двосторонніх відносин. Т. Жихарева [4] показала особливості формування договірно-правової бази українсько-німецьких відносин у галузі освіти у 1991–2006 рр. Крім того, окремі аспекти цієї теми відображено в наукових розвідках Г. Амірбекова [1], О. Гаврилюка [2], Е. Гомайера [3], Т. Завалишиної [5], А. Кузьменка [7].

Мета статті – розкрити зміст та особливості українсько-німецького співробітництва в галузі професійно-технічної освіти впродовж 90-х рр. XX – на початку XXI ст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Співпраця України й Німеччини в галузі професійно-технічної освіти здійснюється на основі низки договорів. Офіційно освітнє співробітництво України та ФРН бере початок із підписання Угоди про культурне співробітництво 15 лютого 1993 р., що надало двостороннім відносинам вищого договірно-правового статусу. Угода передбачала співпрацю в усіх її формах і на всіх рівнях, включаючи співробітництво професійних шкіл, організацій та установ позашкільної професійної освіти й підвищення кваліфікації фахівців, органів управління професійною освітою, інших навчальних закладів (НЗ)